

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

49

1962

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van redactie:

Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;

Drs. G. van der Meer, 's-Gravenhage;

Drs. O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;

Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie
te richten aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

MUNTVONDSTEN

Heithuizen 1962 - In het Leiedal bij Heithuizen (L.) is in de nabijheid van een Romeinse weg een denarius tevoorschijn gekomen van Marcus Antonius, een zgn. Legioensmunt en wel van het 6e legioen, geslagen in de jaren 32—31 v. C. Merkwaardigerwijze is deze munt geplateerd. (Pl. VIII, 1, vergroot).

Geplateerde munten komen veelvuldig voor in het begin van de 1e eeuw v.C., en dan weer in de vroege keizertijd, maar zeer zelden op het eind der Republiek. Het is dan ook zeer verheugend, dat de vinder deze vondstmunt aan het Kon. Penningkabinet ten geschenke heeft gegeven.

A.N.Z. - J.J.

Stedum (Gr.) - Het Groninger Museum voor Stad en Lande kreeg voor onbepaalde tijd in bruikleen een geogde solidus van Arcadius, die te Stedum is gevonden.

Vz. Buste n.r.; DN ARCADI-VS PFAVG

Kz. Staande keizer met labarum en kleine Victoria op globe, de linker voet op een barbaar gesteund; VICTORI-AAVGGG; in het veld M D; op de afsnede COMOB

Geslagen te Milaan (Mediolanum) in 394-5 4,33 g
RIC p. 84, nr 35b; UB p. 160, nr 51, T.V, 51

De munt is aan beide zijden door het dragen afgesleten. Het oorspronkelijk cilindrische oog is platgedrukt (Pl. VIII, 2).

Een dergelijk muntsieraad is in Friesland gevonden¹. De munt is van hetzelfde type maar van andere stempels. Bovendien zijn daar voor- en keerzijde gelijk gericht, terwijl bij het Groninger exemplaar de stempels in tegengestelde richting staan. Het oog heeft zijn cilindrische vorm behouden.

Een dergelijke solidus als die van Stedum, maar zonder oog, is in 1863 te Smilde gevonden².

A.N.Z. - J.J.

¹ Leeuwarden, Fries Museum; Boeles 1951, p. 502.5; Van Es, p. 96.

² Assen, Provinciaal Museum van Drenthe.

P. C. J. A. Boeles, *Friesland tot de elfde eeuw*, 's-Gravenhage 1951².

W. A. van Es, *De Romeinse muntvondsten uit de drie Noordelijke Provincies*, Groningen 1960.

UB = O. Ulrich-Bansa, *Moneta Mediolanensis*, Venezia, 1949.

Aardenburg 1962 - De opgravingen van de R.O.B. te Aardenburg, onder de wetenschappelijke leiding van Ir. J. A. Trimpe Burger, hebben een interessant, maar geenszins uitzonderlijk complex van Romeinse munten opgeleverd. In de campagne 1961/2 is echter een sensationele muntvondst gedaan: een zeer zeldzame Merovingische triens uit de 7e eeuw (waarschijnlijk het derde kwart daarvan) is te voorschijn gekomen.

De kleine (bleek)-gouden munt verkeert in uitstekende staat.

Vz. Kop naar voren met lang afhangend haar

Kz. Kruis; onder de dwarsbalk + E

Gewicht 1,25 g 5; stempelstand $\uparrow\downarrow$ (Pl. VIII,3).

Het omschrift op de vz. vermeldt als plaats waar deze munt is geslagen, SCO AREDIO d.w.z. Saint-Yrieix, gelegen aan de bovenloop van de Vienne, een van zuid naar noord lopende zijrivier van de Loire. De van ouds belangrijke stad Limoges ligt er vlakbij. De kz. noemt als de voor deze munt verantwoordelijke monetarius Baudolefius. Beide namen komen voor op bij Belfort genoemde exemplaren, die echter andere beelden vertonen ¹.

Behalve deze bij Belfort genoemde stukken schijnt er, volgens vriendelijke mededeling van prof. Jean Lafaurie te Parijs, een exemplaar te zijn in het museum van Oudenaarden. Prof. Lafaurie voegt er aan toe, dat pal van voren afgebeelde koppen vooral in het noorden en het oosten van Gallië voorkomen.

Opmerkelijk is de gelijkenis die de Aardenburgse munt vertoont met een triens uit het eveneens aan de Vienne gelegen Compreignac ², echter wel in wat „barbaarser” vorm. Zo zijn de tekens op de kz. kennelijk afgeleid van de aldaar zeer duidelijke LE. Dit zijn op hun beurt weer de initialen van het dichtbij gelegen en belangrijker Limoges, waar zij op munten herhaaldelijk voorkomen ³.

Wij vinden dus langs de Vienne een reeks van onderling verwante munten, evenals dat langs de Maas het geval is. Misschien zijn ook hier de monetarii langs de rivier naar het noorden getogen, toen de handel zich daar ging concentreren.

Langs welke weg en wanneer een 7e-eeuwse munt uit Midden-Frankrijk naar Zeeuws-Vlaanderen is gekomen blijft vooralsnog een raadsel, te-

meer daar in Aardenburg zo goed als geen vroeg-middeleeuwse vondsten zijn gedaan. Slechts een viertal scherven zijn in de 6e-7e eeuw te dateren. Verdere vondsten in Zeeland of België kunnen wellicht in de toekomst de oplossing van dit raadsel geven.

A.N.Z. - J.J.

1. A. de Belfort, *Description générale des monnaies mérovingiennes*, Paris 1892-5, 4040-1.
2. Belfort 1611.
3. O.a. Belfort 2133, 2139-40.
4. Ir. Trimpe Burger was zo vriendelijk mij uitvoerige inlichtingen te verschaffen en toestemming voor deze publicatie te geven.

Venlo 1945 — In 1945 werd bij restauratiewerkzaamheden in de Sint Maartenskerk te Venlo een vondst van 14e eeuwse munten gedaan. Eerst vele jaren later konden de daar gevonden munten voor een belangrijk deel — de totale omvang van de schat is niet juist bekend — onderzocht worden. Een deel van de munten (2 gouden en 44 zilveren munten) berust thans in het Bonnefantenmuseum te Maastricht¹, een ander deel in de Gemeenteverzameling te Venlo (8 gouden en 21 zilveren).

Nederlanden

Gelre, graaf Otto II (1226—1270), penning	vdC. 1,5	1
Eduard als bestuurder (1353—1360), groot		
Roermond	vdC. 4,2	1
Eduard als hertog (1361—1371), plak		
Arnhem	vdC. 5,5	13
Utrecht, Jan van Vernenburg (1364—1371), plak		
Salland = Deventer	vdC. 11,1	1
Holland, Willem V (1354—1389), plak	vdC. 5,9	7
Brabant, Jan III (1312—1355), sterling	De Witte 349	2
Johanna (1355—1406), gouden lam	De Witte 387	3
dubbel gouden lam	De Witte 389	1
Luik, Jan van Arkel (1364—1378), dubbel gouden lam	Chestret 250	2
Luxemburg, Karel IV (1346—1353), tourse groot	B.-V.—	2

Frankrijk

Philips II (1180—1223), denier tournois	Laf. 193	1
denier paris	Laf. 181, 183	2
Lodewijk IX (1226—1270), denier tournois	Laf. 201	1
Philips IV (1285—1314), gros tournois	Laf. 217, 218	9
denier tournois	Laf. 228	1

Philips V (1316—1322),	gros tournois	Laf. 241	1
Jan II (1350—1364),	gros tournois	Laf. 316	1
Karel V (1364—1380),	gouden royal	Laf. 371	1
Onherkenbare denier tournois			1
St. Martin de Tours,	denier tournois	P. d'A. 31,12	1

Duitse Rijk

Gulik, hertog Willem II (1361—1393),	groot Düren	Noss 58	1
Berg, graaf Willem II (1360—1408),	turnose	Noss 71g	1
Keulen, Walram van Gulik (1332—1349),			
	turnose Deutz	Noss 47	2
	turnose Bonn	Noss 67	10
Osnabrück, Johan Hoet (1350—1366),	pfennig	Kenn. 130	1
Hamburg, hohlpennig		Gaed. 1389	1
Lübeck, hohlpennig		Jesse 184	1
Straatsburg, stad, denier au lis		Engel 317	2
Boheme, Karel IV (1346—1378),	groschen Praag	Doneb. 837	1

Italië

Venetië, Andrea Dandolo (1343—1354),	dukaat	Pap. 10,7	2
	Giovanni Dolfin (1356—1361),	dukaat	Pap. 11,1
			1

De jongste munten, die bekend geworden zijn, zijn de zilveren plakken (navolging van de Vlaamse botdragers) en de Brabantse en Luikse dubbele gouden lammen, alle ingevoerd in 1365/6, zodat de verberging van deze zeer gemengde schat niet vroeger dan 1366 gesteld kan worden. Vrijwel even jong is de Franse royal, terwijl de overige goudstukken, de Brabantse enkele lammen en Venetiaanse dukaten weinig ouder zijn. Onder de zilveren munten bevinden zich daarentegen naast de recente plakken verscheidene oudere munten, vnl. de voor het merendeel zeer gesnoeide tourse groten van Philips IV en de sterk gesleten nog oudere Franse en Duitse kleine munten². Opvallend is daartegenover het volledig ontbreken van Vlaamse munten, zowel de botdragers, die het voorbeeld voor de wel aanwezige plakken waren, als de zo massaal uitgegeven leeuwengroten, waarvan noch Vlaamse originelen, noch navolgingen zijn gesignaleerd.

H. E. v. G.

¹ J. Sprenger, *Nederlandse en Luikse munten in het Bonnefantennuseum te Maastricht*, 1962, p. 3.

² Zowel het hier voorkomende oude Franse kleingeld als de Noordduitse hohlpennige (bekend als Lübische of „lupsen“) kwamen evenzo in de iets latere vondst Arnhem 1957 (*Jaarboek* 1959, p. 1—36) voor.

Twee Karolingische muntfibulae. Sinds 10 jaar geleden de aandacht is gevestigd op munt- en pseudo-muntsieraden ¹, die totdien vrijwel geheel aan de aandacht waren ontsnapt van zowel archeologen als numismatici, zijn er verscheidene publicaties aan gewijd. Bovendien zijn tal van nieuwe stukken tevoorschijn gekomen, zowel uit de late oudheid als uit de vroege middeleeuwen. Dit waren munthangers of -fibulae hetzij van goud hetzij van goud-imiterend brons. Van zilver is slechts één stuk uit de literatuur bekend en wel uit Drenthe; helaas is de huidige verblijfplaats onbekend ².

Thans zijn kort na elkaar twee vroeg-middeleeuwse fibulae gevonden, één van zilver te Maassluis, de ander van zilver-imiterend tin te Middelburg.

Bij de opgravingen in de abdij van Middelburg, door de R.O.B. verricht onder de wetenschappelijke leiding van Ir. J. A. Trimpe Burger, is een tinnen ronde fibula tevoorschijn gekomen (Pl. VIII, 5). Deze is uit één stuk gegoten; alleen de naaldhouders zijn aangesoldeerd; de naald zelf is verdwenen. Het middenstuk wordt gevormd door een eenzijdige pseudo-munt met een kop in profiel en een omschrift dat een verbastering is van de naam Chlotarius. Hiermede is bedoeld Chlotarius II, die in Austrasië regeerde van 613 tot 622 en van wie de schat van Wieuwerd verscheidene solidi bevatte ³. Om het middenstuk lopen twee parelranden en drie vlechtbanden, een decoratie die wij kennen uit de 6e eeuw, b.v. uit de bovengenoemde schat van Wieuwerd. Aan de achterkant zijn straalsgewijze dwarsbanden aangebracht, die kwasi de rand aan het middenstuk bevestigen zoals bij de monturen van de penningen uit de vondst van Velp ⁴. Het zilveren stuk, waarvan de tinnen fibula is nagegoten, had dus een apart aangezette gegoten rand, die op zijn beurt 6e-eeuwse gesmede monturen imiteerde. Er zal wellicht een gouden muntsierraad (een hanger?) aan ten grondslag hebben gelegen, daar het zachte goud zich bij uitstek leent tot scherpe afdrukken van munten. Een dergelijk stuk als wij ons voorstellen bevindt zich in de verzameling-Van Erp te Den Bosch, uit de rivier aldaar afkomstig: een eenzijdige gouden pseudo-munt in een gouden randje, dat met vlechtband is versierd.

De datum van de tinnen fibula is slechts bij benadering vast te stellen. Als wij in aanmerking nemen dat zilver tegen 700 goud gaat verdringen en dat ca 800 muntsieraden met pseudo-granulatie zich beginnen te vertonen, dan komen wij tot de 8e eeuw, eerder het midden dan het begin of einde.

Van zilver is het even merkwaardige stuk, gevonden in de grond terzijde van een oude boerderij (Doelman-hoeve, 1659) in de Sluispolder-Oost te Maassluis (Pl. VIII, 4). Drs. H. J. Verhagen, een der leidende

figuren in de A.W.W.N., was zo vriendelijk dit stuk onder onze aandacht te brengen. Ook hier vormt een eenzijdige pseudo-munt het middenstuk. De rand bestaat echter uit enige rijen pseudo-granulé, wederom kwasi vastgehouden door straalsgewijze aangebrachte dwarsbanden, die hier echter zijn versierd en geheel zijn opgenomen in de decoratie. Sieraden met pseudo-granulé zijn, zoals wij reeds opmerkten, uit de 9e eeuw bekend. Het oudste is de hanger met portret van Karel de Grote in het Kon. Penningkabinet, de meeste gaan terug op imitatie-solidi van Lodewijk de Vrome. De groep, voor het eerst samengebracht op de tentoonstelling „Van Friezen, Franken en Saksen” in 1959/1960⁵ is sindsdien door Dr. Berghaus nog uitgebreid en voortreffelijk beschreven⁶. De pseudo-munt van ons stuk vertoont een kop in profiel waarvoor een min of meer verbasterd REX nog duidelijk te lezen is. De combinatie van kop en titel komt alleen voor op munten van Karel de Kale (843—877)⁷. De fibula uit Maassluis is dus in de 2e helft, waarschijnlijk het einde, van de 9e eeuw te dateren.

Deze twee belangrijke vondsten hebben ons bezit en onze kennis van Karolingische sieraden aanmerkelijk verrijkt. Het is te hopen dat toekomstige vondsten van dergelijke aard tot een nauwkeuriger datering en localisering zullen leiden.

A.N.Z. - J.J.

¹ A. N. Zadoks-Jitta, Notes and Questions on Coin ornaments, in *Congrès Int. de Numismatique Paris 1953, II Actes, Paris 1957*, p. 453-459.

² RBN 1869, p. 52 en *Antiquity and Survival 2* (1959), p. 174.

³ *OMLeiden 42* (1961), p. 78-107.

⁴ *Jaarboek 37* (1950), p. 85-93.

⁵ *Catalogus tentoonstelling Van Friezen, Franken en Saksen, Leeuwarden - Den Haag 1959/60*, no 82-93.

⁶ *Die Kunde NF 10* (1959), p. 90-97.

⁷ M. Prou, *Les monnaies carolingiennes*, Paris 1896, no 736.

SUMMARIES OF HOARDS

Heithuizen 1962. Publication of a legionary denarius (legio VI) which turned out to be silverplated.

Stedum..... The find of a solidus of Arcadius mounted as an ornament is discussed.

Aardenburg 1962. During excavations at Aardenburg a rare Merovingian triens struck at Saint Yrieix (SCO AREDIO) was discovered, which is compared with similar pieces.

Venlo 1945. Reconstruction of a hoard buried shortly after 1366. Parcels of this hoard proved to be in the possession of museums at Maastricht and Venlo.

Two Carolingian coin-fibulae. Two recently discovered fibulae made from pseudo-coins are published. At Middelburg a pewter fibula was found (Pl. VIII, 5), datable to the middle of the 8th century, which ultimately derives from a coin of Chlotharius II. At Maassluis a silver fibula of the end of the 9th century came to light (Pl. VIII.4).

Vondsten: 1. Geplateerde Legioensdenarius (3 x vergroot) uit Heithuizen
 2. Muntieraad uit Stedum 3. Triens van St Yrieix uit Aardenburg
 4—5. Muntfibulae uit Maasluis en Middelburg